

Tư tưởng xã hội chủ nghĩa của nhà dân chủ cách mạng Nga V.G Belinsky

TS. BÙI LỆ QUYÊN

Học viện Báo chí và Tuyên truyền; Email: lequyen1810@gmail.com

Nhận ngày 12 tháng 6 năm 2025; chấp nhận đăng tháng 8 năm 2025.

Tóm tắt: V.G Belinsky là nhà tư tưởng vĩ đại của nước Nga thế kỷ XIX, đồng thời là một trong những nhà tư tưởng lớn của lịch sử tư tưởng xã hội chủ nghĩa (XHCN). Các tư tưởng XHCN nổi bật của ông bao gồm sự tôn vinh nền văn hoá vĩ đại của đất nước Nga, khát vọng giải phóng mãnh liệt cho quần chúng bị áp bức Nga; quan điểm chỉ trích gay gắt chế độ chuyên chế và nhà thờ Chính thống Nga, vạch trần mặt tối của chủ nghĩa tư bản, chỉ ra tính ưu việt của chủ nghĩa xã hội và phác họa xã hội tương lai cho nhân dân Nga. Mặc dù còn gần gũi với lý tưởng dân chủ nông dân song tư tưởng của Belinsky đã trở thành cơ sở lý thuyết cho cách mạng nông dân của Chernyshevsky và Dobrolyubov, góp phần chuẩn bị về mặt tư tưởng cho sự hình thành của chủ nghĩa xã hội khoa học ở Nga sau này. Đặc biệt, tư tưởng của Belinsky gợi mở cho Việt Nam hiện nay bài học về vai trò của lý luận tiên bộ, tinh thần phê phán cái lạc hậu, khát vọng giải phóng con người và kiên định xây dựng xã hội công bằng, ưu việt.

Từ khóa: V.G Belinsky; tư tưởng xã hội chủ nghĩa.

Abstract: V.G. Belinsky was a great Russian thinker in the 19th century and one of the most influential figures in the history of socialist thought. His notable socialist ideas include the glorification of Russia's great national culture, an ardent aspiration for the liberation of the oppressed masses, sharp criticism of autocracy and the Russian Orthodox Church, exposure of the dark side of capitalism, affirmation of the superiority of socialism, and sketches of a future society for the Russian people. Although still closely linked with peasant democratic ideals, Belinsky's thought became the theoretical foundation for the peasant revolutionary movement of Chernyshevsky and Dobrolyubov, contributing to the ideological preparation for the emergence of scientific socialism in Russia later. Notably, Belinsky's ideas also offer valuable lessons for Vietnam today on the role of progressive theory, the critical spirit against outdated elements, the aspiration for human liberation, and the steadfast pursuit of building a fair and superior society.

Keywords: V.G. Belinsky; socialist thoughts.

Mặc dù đánh tan quân đội của Napoleon và thắng trận trong cuộc chiến tranh Vệ quốc vĩ đại năm 1812, nhưng ngay sau đó, nước Nga lại rơi vào đau khổ của chính quyền chuyên chế. Dự án cấp tiến của Speranski - Cha đẻ của chủ nghĩa tự do Nga đề xuất trước chiến tranh bị Nga hoàng vứt bỏ. Thay vào đó là chính sách khủng bố điên cuồng của Arakceev - người được mệnh danh là tay súng thần dưới thời Alexander Đệ nhất, nhằm củng cố chính quyền chuyên chế. Nhân dân - những người không tiếc

máu xương xả thân vì đất nước, làm nên chiến thắng vĩ đại nhưng lại bị trấn áp mọi tư tưởng tự do, giải phóng; bị áp bức, đầy đọa khủng khiếp trong các trại tập trung quân sự. Lịch sử Nga đau đớn gọi thế kỷ XIX là thế kỷ bạo tàn. Bối cảnh lịch sử này là khởi nguyên cho tinh thần yêu nước sục sôi và những tư tưởng XHCN giàu giá trị của Belinsky.

1. Thân thế và sự nghiệp của nhà dân chủ cách mạng V.G Belinsky

Vissarion Grigoryevich Belinsky (1811-1848)

sinh trưởng trong một gia đình trí thức tại vùng biển Ban Tích. Có một số tài liệu cho rằng cha ông là một sĩ quan hải quân, số khác cho rằng cha ông là một bác sĩ nông thôn⁽¹⁾ và từng tham gia chiến dịch chống Napoleon, trực tiếp chứng kiến cả vinh quang lẫn đau thương của dân tộc Nga trong chiến tranh. Tinh thần dân tộc của người cha và truyền thống yêu nước của gia đình đặc biệt ảnh hưởng sâu sắc tới Belinsky. Ngay từ nhỏ, Belinsky đã bộc lộ sự thông minh, chăm học và khát khao tri thức. Ông sớm tiếp xúc với nhiều tác phẩm văn học và khoa học có giá trị trong nước, quốc tế, đặc biệt chịu ảnh hưởng từ các nhà tư tưởng nổi tiếng như Puskin và Radishchev - những người đặt nền móng cho dòng tư tưởng tiến bộ Nga thời kỳ đầu thế kỷ XIX. Chính nền tảng giáo dục này đã định hình tư duy phê phán xã hội sắc sảo và lập trường dân chủ kiên định của Belinsky sau này.

Năm 1829, Belinsky theo học tại Đại học Tổng hợp Mátxcova - trung tâm học thuật lớn của nước Nga. Tại đây, ông không chỉ học tập mà còn cùng bạn bè thành lập các nhóm nghiên cứu chuyên sâu về triết học, văn học và xã hội học. Sự nhiệt huyết của tuổi trẻ và tinh thần phản kháng trước bất công xã hội đã thôi thúc ông sáng tác tác phẩm "Đimitori Kalinin" vào năm 1830 - một bản cáo trạng đanh thép chống lại sự bạo ngược của chế độ quý tộc nông nô. Tác phẩm này khiến ông bị đuổi học, nhưng lại là bước ngoặt quan trọng đưa Belinsky đến với con đường đấu tranh dân chủ một cách công khai và quyết liệt.

Giai đoạn từ năm 1833 đến 1838, Belinsky trở thành một nhà báo và nhà phê bình xã hội có tầm ảnh hưởng lớn tại Nga. Ông viết trên 200 bài báo, trình bày các quan điểm về nhiều lĩnh vực từ chính trị, xã hội đến văn hóa. Với lối viết sắc sảo, lập luận chặt chẽ và đậm tính nhân văn, ông đã có nhiều đóng góp cho các tạp chí lớn như Common Talk, Moscow Observer, Fatherland Notes, Sovremennik và nhanh chóng trở thành một trong những tiếng nói tiêu biểu của phong trào tư tưởng tiến bộ ở Nga lúc bấy giờ.

Trong giai đoạn 1837 đến 1840, Belinsky rơi vào khủng hoảng tư tưởng do sự đàn áp khốc liệt của chế độ Nga hoàng đối với các lực lượng dân chủ.

Ông từng có ý định rút lui khỏi đời sống chính trị - tư tưởng vì lo ngại sự bắt lức cá nhân trước bộ máy đàn áp hung bạo. Dù vậy, những năm 1840 đã chứng kiến sự trở lại mạnh mẽ của ông trong vai trò một nhà dân chủ cách mạng kiên định. Belinsky không còn chỉ là nhà phê bình văn học mà đã thực sự trở thành người chiến sĩ tư tưởng đấu tranh cho quyền sống, quyền tự do và phẩm giá dân tộc Nga. Điều đáng tiếc là Belinsky đã qua đời trước khi chứng kiến sự trỗi dậy của giai cấp cách mạng mới và cuộc cách mạng vô sản đầu tiên của giai cấp công nhân châu Âu vào năm 1848.

Có thể nói, với hàng trăm tác phẩm thể hiện các lập luận chống chế độ nông nô chuyên chế, kêu gọi giải phóng dân tộc Nga khỏi chế độ Nga hoàng, vạch trần mặt tối của chủ nghĩa tư bản, chỉ ra tính ưu việt của chủ nghĩa xã hội và phác họa xã hội tương lai gắn với tính ưu việt của chủ nghĩa xã hội cho nhân dân Nga, Belinsky được ghi nhận là một trong những nhà tư tưởng dân chủ cách mạng tiêu biểu nhất của nước Nga nửa đầu thế kỷ XIX. Di sản tư tưởng và tinh thần dân chủ của ông đã góp phần chuẩn bị tiền đề lý luận cho phong trào cách mạng ở Nga nói riêng và châu Âu nói chung. Ông giành được sự yêu mến, tôn trọng của mọi tầng lớp xã hội tiến bộ Nga đồng thời cũng gây ra những thù hận tàn khốc của giới cầm quyền Sa hoàng thời kỳ đó.

2. Tư tưởng xã hội chủ nghĩa của V.G Belinsky

Thứ nhất, Belinsky phê phán và lên án gay gắt Nga hoàng, chế độ nông nô, nhà thờ Orthodox

Belinsky chịu ảnh hưởng sâu sắc từ các trào lưu tư tưởng dân chủ nảy sinh trong cách mạng tư sản Pháp, từ chủ nghĩa xã hội không tưởng phê phán Anh - Pháp và triết học duy tâm Đức đến triết học duy vật của Ludwig Feuerbach - những trào lưu nảy sinh chủ yếu từ cuối thế kỷ XVIII, đầu thế kỷ XIX. Bên cạnh đó, thế giới quan của ông cũng được định hình dưới ảnh hưởng của các tư tưởng tiến bộ ở Nga đương thời, được đại diện bởi Radishchev, Herzen, Chernyshevsky. Trong các tác phẩm của mình, Belinsky luôn xem chế độ Nga hoàng, chế độ nông nô và nhà thờ Chính thống là "ba thành trì cản ngăn sự phát triển của nước Nga" mà Nga hoàng là "đầu sỏ" là biểu tượng bậc nhất của sự lạc hậu và trì trệ. Ông căm phẫn Nga hoàng Nikolai I với chính sách

đổi nội hà khắc đã biến một quốc gia dân số đông, tài nguyên phong phú và lãnh thổ rộng lớn trở thành một nước đế quốc lạc hậu, các dân tộc bị tù túng ngột ngạt. Ông chỉ trích và lên án việc bất chấp tình hình đất nước rối loạn, Nga hoàng còn tiếp tục đẩy nhân dân vào cuộc chiến Crum (1853-1856), khiến quốc gia càng thêm suy yếu: "Nga đã bị trói buộc bởi những xiềng xích bất động, tinh thần bị bóp nghẹt dưới lớp vỏ băng dày, không thể tìm thấy lối thoát⁽²⁾ và "chiến tranh đã xé toạc túp lều lẫn lưỡi cày của người nông dân⁽³⁾."

Bên cạnh đó, chế độ nông nô cũng là đối tượng phê phán không khoan nhượng của Belinsky. Trong bức thư nổi tiếng "Thư gửi Gogol" (ngày 3/7/1847), ông đã vạch trần thủ đoạn tước đoạt quyền bầu cử dân chủ của nhân dân dưới chính quyền phong kiến và vén màn bức tranh khủng khiếp về đói nghèo, áp bức mà chế độ nông nô gây nên cho nhân dân. Ông nhận định rằng vào thế kỷ XIX, nước Nga vẫn là một quốc gia nông nghiệp lạc hậu, với quan hệ phong kiến chiếm vị trí thống trị. Ruộng đất tập trung trong tay tầng lớp quý tộc, phần lớn đất đai không được khai thác hiệu quả trong khi nông nô bị gắn chặt với đất đai, không có quyền tự do và bị bóc lột nặng nề. Belinsky cho rằng chính chế độ nông nô đã làm thui chột sức sản xuất và kìm hãm tiến bộ xã hội. Ông nhấn mạnh việc xóa bỏ chế độ chuyên chế phong kiến nông nô là một vấn đề cấp bách⁽⁴⁾.

Ngoài ra, Belinsky cũng kiên quyết lên án vai trò phản động của nhà thờ Orthodox - nhà thờ Chính thống giáo. Theo ông, dù từng được coi là chỗ dựa tinh thần của nhân dân nhưng đến thời kỳ chuyên chế của Nga hoàng, nhà thờ đã trở thành công cụ của chính quyền phản động, góp phần duy trì chế độ áp bức và kìm hãm tư duy độc lập. Belinsky cho rằng khác với tinh thần dân chủ, khai sáng mà đạo Tin Lành phương Tây thể hiện, Chính thống giáo ở Nga lại nhuộm màu bảo thủ, đồng lõa với giai cấp thống trị. Nhà văn Dostoevsky - đồng thời là người bạn thân của ông từng phải "kinh hoàng trước tư tưởng tự do tôn giáo của Belinsky và khẳng định chắc chắn rằng Belinsky đã máng mỗ cả Chúa Kito⁽⁵⁾". Trong thư gửi Herzen ngày 26/1/1845, ông bày tỏ sự căm phẫn khi tờ báo Deutsche Jahrbücher bị chính quyền Saxon đàn áp và thú nhận với bạn

mình "Tôi đã tự mình tìm thấy chân lý và trong các chữ "Chúa", "tôn giáo", tôi chỉ thấy bóng tối, u ám, xiềng xích và roi vọt mà thôi"⁽⁶⁾. Với lập trường đó, ông không chỉ đặt ra vấn đề phê phán tôn giáo như một thiết chế bảo thủ, mà còn mở đường cho xu hướng giải phóng tư tưởng, đề cao lý tính và tiến bộ xã hội trong đời sống tinh thần dân tộc Nga.

Thứ hai, Belinsky chỉ ra mặt trái của chủ nghĩa tư bản và con đường giải phóng nhân dân Nga

Trong tư tưởng của Belinsky, bên cạnh việc xem đấu tranh thủ tiêu chế độ nông nô là điều kiện tiên quyết cho việc giải phóng nhân dân, ông còn dành sự quan tâm đặc biệt đến chủ nghĩa tư bản như một hiện tượng lịch sử mới mẻ ở nước Nga thế kỷ XIX. Tương đồng với các quan điểm Mác xít sau này, Belinsky cho rằng, chủ nghĩa tư bản là một bước tiến của nhân loại so với chế độ phong kiến lạc hậu, bởi nó thúc đẩy sản xuất, tạo ra của cải vật chất và khai phóng những năng lực tiềm tàng của xã hội. Ông nhìn nhận đầy lý trí rằng nước Nga, sau khi thoát khỏi ách thống trị phong kiến nông nô, sẽ tất yếu bước vào con đường phát triển tư bản chủ nghĩa, dù vẫn còn mang nhiều mâu thuẫn và thách thức.

Tuy nhiên, Belinsky cũng không ngần ngại "bóc trần" những mặt trái của chủ nghĩa tư bản. Ông cho rằng, dù mang tính tiến bộ về lịch sử, chủ nghĩa tư bản cũng là một hình thái bóc lột tinh vi, trong đó các quyền chính trị chỉ dành cho tầng lớp có tài sản - điều ông gọi là "hiến pháp tư sản" cướp đi quyền chính trị của con người. Trong "Thư gửi Gogol", Belinsky không dùng thẳng những khái niệm như "chủ nghĩa tư bản" hay "nhà nước tư sản", song lập trường của ông lại hàm chứa một tinh thần phê phán mạnh mẽ những yếu tố gắn với trật tự xã hội phong kiến - tư sản. Ông vạch trần hiện thực nơi con người bị biến thành hàng hóa "где люди торгуют людьми", mỉa mai các chủ đồn điền Mỹ viện cớ phân biệt chủng tộc để duy trì chế độ nô lệ - một đồn đánh thẳng vào logic bóc lột lao động, vốn cũng là bản chất của chủ nghĩa tư bản. Belinsky lên án hệ thống pháp luật chà đạp quyền con người, mô tả một xã hội không có bảo đảm về danh dự, tài sản hay nhân phẩm, nơi nhà nước chỉ là công cụ của "tập đoàn trộm cướp phục vụ" giai cấp thống trị. Ông cũng chỉ ra sự mâu thuẫn giữa Giáo hội và quyền

lực thể tục để hợp pháp hóa bất bình đẳng, biến tôn giáo thành lá chắn cho áp bức. Dù mục tiêu trực tiếp của Belinsky là chế độ chuyên chế phong kiến Nga, nhiều luận điểm của ông - từ tố cáo bóc lột, bất công, đến đòi hỏi khôi phục quyền con người - đã trở thành chất liệu tư tưởng quan trọng, đặt nền móng cho những lập luận phê phán chủ nghĩa tư bản sau này⁽⁷⁾.

Từ những phân tích đó, Belinsky bắt đầu nhận ra những dấu hiệu tích cực của chủ nghĩa xã hội và đặt niềm tin vào khả năng thay thế chủ nghĩa tư bản bằng một hình thái xã hội cao hơn. Ông khẳng định rằng chủ nghĩa xã hội là con đường tất yếu để thủ tiêu áp bức, bóc lột, đảm bảo quyền tự do thực sự cho con người, khắc phục được những bất công của xã hội đương thời. Không chỉ dừng lại ở việc giải phóng cá nhân khỏi ách thống trị, chủ nghĩa xã hội - theo Belinsky - còn là nền tảng để con người phát triển toàn diện, hòa giải mâu thuẫn giữa cá nhân và xã hội, giữa tự do cá nhân và lợi ích cộng đồng. Quan điểm đó đã thể hiện rõ chiều sâu tư duy nhân văn và dự báo sớm cho những chuyển biến cách mạng trong xã hội Nga sau này. Điều đáng tiếc là do sự kiểm duyệt báo chí ngặt nghèo của Nga hoàng Nikolai I, trên các bài báo, Belinsky chỉ được dùng thuật ngữ "xã hội tính, tính xã hội" (социальность) hoặc "socialisme" (tức hệ tư tưởng - chính trị chủ trương đề cao sở hữu công hữu) theo cách phiên âm Pháp mà không thể bộc lộ trực diện quan điểm chủ nghĩa xã hội và các lý tưởng cách mạng như trong thư từ gửi riêng tới những nhà tư tưởng khác như Botkin và Herzen⁽⁸⁾.

Thứ ba, Belinsky chỉ ra tính ưu việt của chủ nghĩa xã hội.

Theo Belinsky, "Lịch sử nhân loại bao gồm nhiều khía cạnh: nó là một lịch sử chiến tranh, hiệp ước, tài chính, hành chính, luật pháp, thương mại, phát minh, khoa học, nghệ thuật, văn học và đạo đức; nhưng vì bản chất chính trị tạo ra hình thức sống chính của xã hội dân sự, và vì xung đột của tất cả các ý tưởng bao gồm cơ sở của đời sống tâm linh của các xã hội cho đến nay đã được thể hiện trong các cuộc chiến tranh, lịch sử của nhân loại, về cơ bản, vẫn là một lịch sử chính trị"⁽⁹⁾. Trong lịch sử đó, chủ nghĩa xã hội là hình thức xã hội duy nhất có

khả năng thủ tiêu triệt để mọi áp bức, bóc lột và bất bình đẳng. Ông nhấn mạnh tính ưu việt của chủ nghĩa xã hội và xác định rõ bản chất của "tính xã hội này" là chấm dứt chế độ người bóc lột người, xóa bỏ sự bất bình đẳng giữa người với người, đồng thời thiết lập quyền tự do cá nhân thực sự, cũng như tình đoàn kết giữa các dân tộc. Chỉ trong một xã hội có tính chất như vậy, con người mới có điều kiện phát triển một cách toàn diện cả về thể chất, trí tuệ và đạo đức. Tư tưởng này của ông được đánh giá là đã góp phần quan trọng vào sự phát triển của tư tưởng XHCN tiền Marx trên thế giới.

Để đạt được lập trường này, Belinsky đã trải qua một quá trình chuyển biến tư tưởng sâu sắc. Ban đầu, ông chịu ảnh hưởng của triết học duy tâm chủ quan, đặc biệt là triết học của Hegel. Về sau, chứng kiến làn sóng đấu tranh và sự hy sinh bi tráng của những quý tộc tiến bộ chống lại chế độ chuyên chế trong khởi nghĩa Tháng Chạp năm 1825, ông dần chuyển hóa lập trường sang dân chủ cách mạng. Dù bị đàn áp đẫm máu và thất bại do chưa dựa vào quần chúng, phong trào Tháng Chạp vẫn là một dấu ấn lớn trong sự hình thành thế giới quan cách mạng của Belinsky. Thập niên 1830 - 1840, Belinsky khủng hoảng tư tưởng do khủng hoảng chính trị và khủng bố của Nga hoàng. Nhưng về sau, nhờ đọc các tác phẩm triết học tiến bộ, trong đó có cả một số tác phẩm của C.Mác, ông đã củng cố vững chắc quan điểm duy vật về xã hội, kiên định lập trường dân chủ cách mạng, và phát triển quan niệm XHCN. Ông thực sự đã "thoát khỏi sự thống trị của tư tưởng Hegel và bị cuốn theo ý tưởng về tính xã hội, tức là chủ nghĩa xã hội"⁽¹⁰⁾. Tuy nhiên, không thể phủ nhận rằng trong nhận thức của ông vẫn còn mang tính không tưởng, khi hình dung về chủ nghĩa xã hội chủ yếu là một "giấc mơ về một tương lai tốt đẹp", thiếu cơ sở khoa học về phương pháp và lực lượng cách mạng để hiện thực hóa nó.

Thứ tư, Belinsky phác họa về mô hình xã hội tương lai.

Trong quan niệm của Belinsky, đặc biệt là từ sau năm 1840, mô hình xã hội tương lai trước hết, về phương diện kinh tế - xã hội, phải được kiến tạo trên nền tảng bình đẳng về kinh tế và xóa bỏ hoàn toàn chế độ người bóc lột người. Theo ông, đó sẽ là một

nhà nước thực sự của người dân, nơi tự do cá nhân được bảo đảm và đời sống vật chất của con người không còn bị chi phối bởi bất công kinh tế. Đây là một hình mẫu lý tưởng cho một xã hội công bằng, nơi mà mỗi người lao động đều có cơ hội phát triển toàn diện.

Về phương diện chính trị - xã hội, Belinsky luôn đề cao vai trò của tình hữu nghị và sự bình đẳng giữa các dân tộc, mong muốn một thế giới không có chiến tranh, nơi các dân tộc hợp tác trên cơ sở tôn trọng, hỗ trợ lẫn nhau. Ông từng kỳ vọng rằng nước Nga sẽ trở thành hình mẫu về một quốc gia dân chủ, nhân văn và hòa hợp dân tộc - một cộng đồng trong đó mọi thành viên đều sống trong hạnh phúc và tự do. Chính trải nghiệm lịch sử ấy đã thôi thúc Belinsky khát vọng xây dựng một xã hội mới - nơi không chỉ có công bằng kinh tế, mà còn có tình đoàn kết bền chặt giữa các dân tộc Nga, vượt qua thù hận để cùng hướng tới một tương lai hòa bình và phát triển.

Ông khẳng định "Rồi sẽ đến lúc - tôi tin chắc một cách mãnh liệt rằng sẽ đến lúc - không còn ai bị thiêu sống, không còn ai bị chém đầu; kẻ phạm tội sẽ van xin được xù tử như một hành động thương xót và cứu rỗi, nhưng hắn sẽ không bị xù tử, bởi chính cuộc đời sẽ là bản án của hắn, như cái chết hiện nay vậy. Sẽ không còn những hình thức và nghi lễ vô nghĩa, không còn những áp đặt và điều kiện trói buộc tình cảm, không còn bôn phận, không còn nghĩa vụ, và ý chí của một người sẽ không phải khuất phục ý chí của người khác, mà chỉ cúi mình trước tình yêu. Sẽ không còn chồng và vợ, mà chỉ có những đôi tình nhân nam nữ" Phụ nữ sẽ không còn là nô lệ của đàn ông hay của xã hội, mà giống như đàn ông, sẽ được tự do đáp ứng khuynh hướng của mình mà không đánh mất danh dự. Sẽ không còn kẻ giàu người nghèo, không còn vua chúa và thần dân, chỉ còn những người anh em, những con người⁽¹¹⁾.

Ông đã gieo mầm cho những nhận thức tiến bộ về xã hội công bằng, là người tiên phong trong việc kết hợp chủ nghĩa dân chủ cách mạng với lý tưởng XHCN ở nước Nga thế kỷ XIX. Tư tưởng của ông không chỉ phản ánh khát vọng của quần chúng nhân dân Nga lúc bấy giờ mà còn mở đường cho sự phát triển tư tưởng cách mạng sau này. Sau này, Lê-nin

đã kế thừa những hạt nhân tư tưởng tiến bộ đó của Belinsky và các nhà dân chủ cách mạng Nga, từ đó phát triển lý luận về chủ nghĩa xã hội khoa học trong thời kỳ đế quốc chủ nghĩa. Thực tiễn lịch sử cũng đã chứng minh giá trị của lý tưởng này qua thắng lợi của Cách mạng Tháng Mười Nga - cuộc cách mạng đã thiết lập nên chế độ XHCN, xóa bỏ chế độ người bóc lột người, đem lại tự do, hạnh phúc và công bằng cho quần chúng nhân dân lao động Nga.

Thứ năm, Belinsky luôn có niềm tự hào và tin tưởng vào sức mạnh của dân tộc Nga.

Belinsky luôn tin tưởng vào sức mạnh và tương lai của các dân tộc Nga cũng như tự hào về những đức tính nổi bật của dân tộc Nga như lương tri, tình yêu lao động, óc sáng tạo, tính cương quyết, nhiệt tình, can đảm, Ông viết, trong chế độ Sa hoàng, "người Nga đắm chìm trong nỗi buồn" nhưng là "nỗi buồn của một bản chất vĩ đại và cao quý" và người Nga "không gục ngã trước gánh nặng của nỗi buồn đó"⁽¹²⁾, "tinh thần dân tộc luôn vĩ đại và hùng mạnh"⁽¹³⁾. Tinh thần phản kháng của ông không rơi vào chủ nghĩa dân tộc cực đoan, mà mang tinh thần phục hưng văn hóa Slavơ với một nước Nga văn minh, tiến bộ. Lênin sau này đánh giá cao lập trường này vì nó cổ vũ tinh thần dân tộc Nga một cách tỉnh táo, không rơi vào chủ nghĩa Sô-vanh nước lớn.

Trên thực tế, dưới ách thống trị của Nga hoàng đầy hà khắc, các cuộc đấu tranh chống chế độ phong kiến đã bùng nổ mạnh mẽ ở Nga thế kỷ XIX. Khoảng năm 1801-1850 đã nổ ra gần 800 cuộc đấu tranh của nhân dân Nga chống lại chế độ chuyên chế. Ông tin tưởng rằng "Pháp, người Anh và người Đức mỗi dân tộc đều mang bản sắc riêng đến mức khó thông cảm cho nhau, trong khi người Nga lại có khả năng đồng thời tiếp thu tính xã hội của người Pháp, óc thực dụng của người Anh và triết lý trừu tượng của người Đức" và Người Nga chúng ta không cần hoài nghi về tầm vóc chính trị và vị thế quốc gia của mình: trong toàn thể các bộ tộc Slavơ, chỉ có chúng ta đã gây dựng được một nhà nước kiên cường và hùng mạnh, trải qua vô số thử thách cam go cả trước lẫn sau thời Pyotr Đại đế - nhiều lần tưởng như bên bờ diệt vong, song luôn vượt qua bão tố để trỗi dậy trên đỉnh sóng với sinh lực và sức mạnh lớn hơn. Một dân tộc nếu không có nội lực

phát triển thì làm sao có được sức sống như vậy. Quả thật, trong chúng ta chứa đựng mạch sống dân tộc; chúng ta được định mệnh giao phó sứ mệnh phải truyền đi thông điệp của mình⁽¹⁴⁾.

3. Ý nghĩa đối với việc nghiên cứu chủ nghĩa xã hội khoa học

Nghiên cứu tư tưởng của Belinsky cho thấy vai trò của lý luận khoa học tiên bộ trong thức tỉnh dân tộc và khát vọng độc lập, tự do. Tư tưởng của ông ảnh hưởng to lớn đối với sự phát triển của phong trào cách mạng ở Nga trong nửa sau thế kỷ XIX, là một bước tiến xa so với những ảo tưởng mang màu sắc không tưởng của các nhà dân chủ Pháp cuối thế kỷ XVIII. Thông qua các bài báo phê bình sắc sảo và lập trường dân chủ cách mạng kiên định, ông đã cổ vũ lòng yêu nước, thức tỉnh tinh thần dân tộc, trở thành nguồn cảm hứng mạnh mẽ đối với thế hệ trí thức tiên bộ Nga. Ông không chỉ vạch trần bản chất phản động và lạc hậu của chế độ nông nô Nga hoàng mà còn kiên quyết chống lại âm mưu của các thế lực phương Tây muốn biến nước Nga thành thuộc địa văn hóa của châu Âu. Bằng hành động cụ thể và tinh thần dân tộc sâu sắc, ông góp phần nuôi dưỡng khát vọng thay đổi nước Nga, đấu tranh vì một tương lai tự do, dân chủ và văn minh hơn cho toàn thể nhân dân Nga.

Với lập trường dân chủ cách mạng kiên định thông qua những bài phê bình sâu sắc, tư tưởng của Belinsky là minh chứng rõ nét về sức mạnh của lý luận tiên bộ trong việc thức tỉnh tinh thần dân tộc và khơi dậy khát vọng tự do. Đối với nghiên cứu chủ nghĩa xã hội khoa học (CNXHKKH) ở Việt Nam hiện nay, di sản tư tưởng ấy gợi mở rằng mọi phong trào xã hội muốn thành công đều cần kết hợp chặt chẽ giữa lòng tự tôn dân tộc, chủ nghĩa yêu nước, tinh thần độc lập tự chủ với nền tảng lý luận vững chắc. Bài học từ Belinsky nhắc nhở chúng ta kiên quyết bảo vệ nền tảng tư tưởng, không để các yếu tố văn hoá ngoại lai, những tư tưởng sai trái, thù địch làm suy giảm bản sắc văn hoá dân tộc và mục tiêu phát triển độc lập của đất nước.

Nghiên cứu tư tưởng của Belinsky cho thấy cần tiếp tục khẳng định và giữ vững lập trường về sứ mệnh lịch sử của giai cấp công nhân trong bối cảnh hiện nay. Bên cạnh những đóng góp tư tưởng có ý

nghĩa lớn lao, Belinsky vẫn còn những hạn chế nhất định do điều kiện lịch sử đương thời. Ông chưa nhận thức đầy đủ về vai trò và sứ mệnh lịch sử của giai cấp công nhân - lực lượng cách mạng chủ yếu trong xã hội tư bản đang hình thành. Mặc dù ông đánh giá cao bản chất tiên bộ của chủ nghĩa xã hội, nhưng những hình dung về mô hình xã hội tương lai trong tư tưởng của ông vẫn gắn nhiều với lý tưởng dân chủ nông dân và chưa vượt ra khỏi phạm vi ảnh hưởng của chủ nghĩa xã hội không tưởng. Trong điều kiện lạc hậu của chế độ nông nô đang thịnh hành ở Nga thời kỳ đó, tư tưởng XHCN của Belinsky không vượt qua được giới hạn của chủ nghĩa dân chủ cách mạng tiểu tư sản. Chính vì thế, tư tưởng của ông chưa thể cung cấp một nền tảng lý luận hoàn chỉnh cho cách mạng XHCN, chưa hoàn toàn thoát khỏi ảnh hưởng của chủ nghĩa xã hội không tưởng. Điều này cho thấy ý nghĩa quan trọng của việc phát triển lý luận CNXHKKH trên cơ sở khoa học và gắn với thực tiễn. Với Việt Nam hiện nay, đây là lời nhắc nhở rằng việc nghiên cứu CNXHKKH không thể dừng ở lý tưởng hay lý tưởng cách mạng thuần túy, mà phải dựa trên phân tích khoa học về cấu trúc giai cấp, lực lượng sản xuất và các quy luật vận động xã hội, đồng thời tránh rơi vào các mô hình thiếu cơ sở hiện thực.

Có thể nói, dù còn những hạn chế song Belinsky được đánh giá là người khởi xướng, đi tiên phong cho phong trào cách mạng dân chủ ở Nga nửa sau thế kỷ XIX. Tư tưởng của ông trở thành cơ sở lý thuyết cho cách mạng nông dân của Chernyshevsky và Dobrolyubov, góp phần chuẩn bị về mặt tư tưởng cho sự hình thành của CNXHKKH sau này./.

(1), (2), (3), (4), (9), (12), (13), (14). L.B.S National Academy of Administration (1948), V.G.Belinsky, Selected philosophical works, Foreign Languages Publishing House, Moscow, tr.7, 131, 203, 84, 314, 116, 126, 362.

(5), (6), (8), (10) <https://russianway.rhga.ruu/> Nguồn gốc các nghiên cứu V.G.Belinsky ở Liên Xô.

(7) <https://ru.wikisource.org/> Tóm tắt thư gửi Gogol của V.G.Belinsky.

(11) Richard Freeborn (2003), Furious Vissarion Belinskii's Struggle for Literature, Love and Ideas, School of Slavonic and East European Studies, University of London, tr.65.